

Tutkimusyksikkö
Tapio Räsänen

20.11.2023

[Kela 116/010/2023]

HE 73/2023 Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

Hallituksen esityksen 73/2023 merkittävimpiä lapsiperheiden toimeentuloon vaikuttavia sosiaaliturva-etuusmuutoksia ovat suojaosan poisto työttömyysetuuden sovittelusta sekä työttömyysetuuden lapsikorotusten lakkauttaminen. Ehdotetut muutokset vaikuttavat erityisesti työttömien perheiden sekä osa-aikatyötä tekevien yksinhuoltajaperheiden lapsiin.

Vaikutukset lapsiköyhyyteen

Kaikkien vuoden 2024 esitettyjen sosiaaliturvan etuusmuutosten arvioidaan lisäävän köyhyysrajan alapuolella olevien henkilöiden määrää 68 000:lla Soste ry:n mukaan.¹ Samassa arviossa lapsiköyhyys lisääntyy 16 700 lapsella. Hallituksen esityksessä 73/2023 ehdotettujen sosiaaliturvan muutosten seurauksena 7200 henkilöä, joista 3700 lasta, putoaa köyhyysrajan alapuolelle. Luku vastaa noin viidesosaa vuoden 2024 lapsiköyhyyden lisäyksestä. Leikkausten mahdolliset työllisyysvaikutukset voivat pienentää lapsiköyhyyden kasvua. Toisaalta toimeentulotuen tarve voi lisääntyä osassa kotitalouksista, kuten osa-aikatyötä tekevien yksinhuoltajien talouksissa.

Nyt ehdotetut toimenpiteet ovat osittain päinvastaisia verrattuna aiempiin toimenpiteisiin, jotka pääministeri Marinin hallitus toteutti vuoden 2023 aikana. Arviomme mukaan Marinin hallituksen käyttöön otamat tilapäiset toimenpiteet vähensivät lapsiköyhyyttä yhteensä 5 000–7 000 lapsella vuonna 2023. Tilapäisiä toimenpiteitä olivat mm. työttömyysturvan lapsikorotusten korottaminen 20 prosentilla, lapsilisan yksinhuoltajakorotuksen korottaminen 5 eurolla kuukaudessa, opintorahan huoltajakorotuksen korottaminen 10 eurolla kuukaudessa sekä toimeentulotuen lasten perusosien korottaminen 10 prosentilla.

Elinkustannusten nousu ja lapsiköyhyys

Hintojen ja korkojen nousu sekä energian hintaan liittyvä epävarmuus ja lapsiperheiden etuuksiin kohdentuvat leikkaukset lisäävät väistämättä toimeentulotuen tarvetta ja lapsiköyhyyttä vuosina 2023–2024. Kelan ja Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön arvion mukaan vuonna 2022 köyhien lapsien määrä

¹ Lähde: Soste ry (14.11.2023) Laskelmia maakunnittain hallituksen esittämien leikkausten vaikutuksista.
<https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2023/11/Liite141123.pdf>

kasvoi Suomessa noin 30 000:lla Venäjän hyökkäystä seuranneen hintojen nousun takia. Todellisuudessa lapsiköyhyyden kasvu on voinut olla arviota suurempi, sillä kyseinen arvio tehtiin syksyllä 2022, jonka jälkeen elinkustannukset ovat nousseet entisestään. Esimerkiksi lapsiperheiden menoja ovat lisänneet suurentuneet asumismenot ja korot sekä joidenkin tuotteiden nousseet hinnat.

Sukupuolivaikutukset

Hallituksen esityksen muutokset kohdistuvat naisiin miehiä enemmän, koska osa-aikatyö ja soviteltu työttömyysetuuden saaminen sekä työttömyysturvan lapsikorotukset ovat yleisempiä naisilla ja suumpi osuus naisista on yksinhuoltajia kuin miehistä.

Hallituksen esityksessä ehdotetut muutokset pienentävät sekä naisten että miesten tuloja, mutta osuutena käytettävistä olevista tuloista muutos on naisten kohdalla suurempi. Väestötasolla naisten käytettävissä olevat tulot pienenevät 0,34 prosenttia ja miesten 0,27 prosenttia. Jos tarkastelua kohdistetaan niihin kotitalouksiin, joihin muutokset kohdistuvat, niin naisten käytettävissä olevat tulot pienenevät 57,5 euro kuukaudessa (3,1 prosenttia, 690 euroa vuodessa) ja miesten tulot pienenevät 67,5 euroa kuukaudessa (2,9 prosenttia, 810 euroa vuodessa).

Työllisyysvaikutukset lapsiperheissä

Hallituksen esityksen sosiaaliturvan leikkauksilla tavoitellaan työllisyysvaikutuksia, joiden toteutumisella on merkittävä vaikutus sekä julkiseen talouteen että lapsiperheiden toimeentuloon. Esityksessä ei kumminkaan arvioitu työllisyysvaikutuksia niihin liittyvän epävarmuuden takia. Mahdollisten työllisyysvaikutusten puuttuminen korostaa lapsiperheille kohdistuvia negatiivisia tulovaikutuksia, koska työllistymisestä muodostuvaa tulonlisäystä ei voitu huomioida vaikutusarvioissa. Sen sijaan hallituksen esityksessä Eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024 arvioidaan työttömyysturvamuutosten lisäävän työllisyyttä 20 400 henkilöllä (HE 41/2023 vp).

Hallituksen esityksessä korostetaan myös käyttäytymisvaikutuksiin liittyvää epävarmuutta, sillä työllisyysarvioiden työllistymistodennäköisyydet ja riskit voivat olla epäsymmetrisiä. Toisin sanoen, osa henkilöistä työllistyy leikkausten seurauksena, kun taas osa ei työllisty vaan jää etuustulojen varaan.

Työllisyysvaikutuksia arvioitaessa lapsiperheistä olisi syytä huomioida erityisesti yksinhuoltajat. Työttömät ja osa-aikatyötä tekevät yksinhuoltajat menettävät etuustuloja työttömyysturvan suojaosan ja lapsikorotusten poiston takia. On epäselvää, pystyvätkö osa-aikatyötä tekevät yksinhuoltajat siirtymään koko-aikatyöhön tai lisäämään työtunteja.

Korvaavat toimenpiteet ja niiden kohdistuminen

Lapsiperheiden toimeentulon parannetaan pääministeri Orpon hallituksen hallitusohjelman mukaisesti nostamalla alle kolmevuotiaiden lapsilisää, lisäämällä lapsilisien yksinhuoltajakorotusta, korottamalla lapsilisää monilapsisille perheille sekä kehittämällä opiskelijoiden huoltajakorotusta. Toimenpiteistä lapsilisän yksinhuoltajakorotuksen korotus on hyvin kohdennettu toimenpide, joka lieventää lapsiköyhyyden nousua yksinhuoltajaperheissä. Toisaalta toimenpide yksinään ei riitä kompensoimaan etuustulojen menetyksiä ja lapsiköyhyyden kasvua yksinhuoltajaperheissä.

Lapsilisien korotukset omalta osaltaan hillitsevät lapsiköyhyyden nousua. Toisaalta kaikille lapsiperheille kohdistuva lapsilisän korotus on yksinhuoltajien muutosta heikommin kohdennettu toimenpide, joka ei ole kustannustehokas lapsiköyhyyden vähentämisessä.

Yhteenveto

Hallituksen esityksessä 73/2023 ehdotettujen sosiaaliturvan köyhyysrajan alapuolelle tippuu 3700 lasta mikä vastaa noin viidesosaa vuoden arvioidusta 2024 lapsiköyhyyden lisäyksestä. Ehdotetut muutokset vaikuttavat erityisesti osa-aikatyötä tekevien yksinhuoltajaperheisiin sekä työttömien perheiden lapsiin. Muissa hallituksen esityksissä olleet korvaavat toimenpiteet eivät ole riittäviä lapsiköyhyyden kasvun hillitsemisessä.

Kela kiinnittää huomiota hallituksen esityksen 73/2023 sekä muiden sosiaaliturvaan kohdistuvien hallituksen esitysten yhteisvaikutuksiin. Muutoksilla on kumuloituvia vaikutuksia, jotka voivat poiketa eri lapsiperheissä. Muutokset aiheuttavat suurimmat vaikutukset lapsiperheisiin, jotka ovat riippuvaisia sosiaaliturvaetuuksista. Esimerkiksi yksinhuoltajaperheiden tapauksessa pitäisi kiinnittää huomiota perheiden todellisiin mahdollisuuksiin vaikuttaa toimeentuloonsa sekä työllistymiseen kokopäivätyöhön.